

**Politiek-
bestuurlijke
analyse
2015-2020**

**Wat zijn
relevante
ontwikkelingen
voor de
bouwsector?**

Dit kaartenboek is gemaakt door

www.argumentenfabriek.nl

 april 2015

Inhoud

Katrin Weber

Bas Ebskamp

Vormgeving

Monique Willemse

Leonie Lous

In opdracht van

Bouwend Nederland

de vereniging van bouw- en infrabedrijven

Drukwerk

BDUprint.nl

Voorwoord

Bouwend Nederland heeft als vereniging van bouw- en infrabedrijven het vizier op de toekomst gericht. De bouw- en infrasector maakt wonen, werken, reizen en recreëren mogelijk. De bouw dient een breed maatschappelijk belang. Bouwend Nederland wil na een moeilijke periode voor de bouw- en infrasector in een snel veranderend politiek landschap klaar zijn voor deze toekomst.

Om in 2020 als belangenorganisatie ook een goede gesprekspartner voor alle relevante stakeholders te kunnen zijn heeft Bouwend Nederland aan De Argumentenfabriek gevraagd de politiek-bestuurlijke ontwikkelingen voor de periode 2015-2020 in kaart te brengen. Voor zover deze van belang zijn voor de bouwsector.

In een interactief traject waarin externe en interne deskundigen zijn betrokken heeft het project veel bruikbare informatie opgeleverd. De uitkomst ligt nu voor u.

Tezamen met de economische analyse van het EIB 'Investeren in Nederland' en de sectoranalyse van Bouwend Nederland 'Kiezen voor de toekomst, De bouw in 2020' vormt deze analyse van de politiek in 2020 de derde pijler onder de toekomstige koers van Bouwend Nederland.

Op basis van een confrontatie tussen deze 3 analyses kan een kompas voor de belangenbehartiging vanuit Bouwend Nederland richting 2020 worden geformuleerd. Mocht u hierover met ons in gesprek willen dan bent u hiertoe van harte uitgenodigd. Wij wensen u in ieder geval veel leesplezier toe.

Maxime Verhagen
Voorzitter Bouwend Nederland

Inleiding

Met welke politiek-bestuurlijke ontwikkelingen moet de bouwsector de komende vijf jaar rekening houden? Dit Kaartenboek bevat het antwoord op deze vraag. De kaarten zijn het resultaat van denkwerk door deskundigen van binnen en van buiten de bouwsector in het najaar van 2014 en het begin van 2015 onder begeleiding van De Argumentenfabriek.

Wat staat er in dit kaartenboek?

Dit kaartenboek bevat een toelichting over het gebruik van vier scenario's, vier Scenariokaarten en twee kaarten over algemene ontwikkelingen.

De scenario's schetsen vier mogelijke werelden. Deze werelden onderscheiden zich door twee externe factoren: de economische en de geopolitieke ontwikkeling. Politiek en bestuur reageren op deze externe factoren, zoals een groeiende of stagnerende economie, per scenario zijn dus verschillende ontwikkelingen te zien. De scenario's helpen om politiek-bestuurlijke ontwikkelingen overzichtelijk in kaart te brengen en om samenhang te herkennen.

Wat gebeurt er rond het woonbeleid bij een stagnerende economie? En hoe reageert de EU in haar energiebeleid bij een escalerend conflict met Rusland? De vier Scenariokaarten laten de verwachte politiek-bestuurlijke ontwikkelingen voor verschillende beleidsterreinen zien.

De laatste twee kaarten geven tenslotte overzicht van ontwikkelingen die deskundigen hoe dan ook verwachten in politiek en bestuur, ongeacht externe omstandigheden.

Gezamenlijk geven de kaarten overzicht en inzicht in verwachte ontwikkelingen op lokaal, regionaal,

nationaal en Europees niveau. Wat zich buiten de EU afspeelt is hier als externe factor beschouwd.

De beschreven ontwikkelingen zijn speculatief. Het zijn de best mogelijke inschattingen van een brede groep deskundigen. Alle ontwikkelingen hebben betrekking op de komende vijf jaar.

De deskundigen verwachten dat deze ontwikkelingen de bouwsector beïnvloeden en dus richting kunnen geven aan de toekomstige koers van Bouwend Nederland.

Hoe is dit Kaartenboek tot stand gekomen?

De basis voor dit boek ligt bij vier interviews met deskundigen met veel politiek-bestuurlijke ervaring. Met hun inzichten zijn de scenario's bepaald. Deze zijn vervolgens verrijkt tijdens twee denksessies. In de eerste denksessie zaten deskundigen met kennis van zowel bestuur als bouwsector; zoals ministeries en collega-brancheorganisaties. In de tweede denksessie zaten deskundigen van Bouwend Nederland zelf.

Wij hopen van harte dat dit kaartenboek helpt overzicht en inzicht te krijgen in politiek-bestuurlijke ontwikkelingen die de komende jaren relevant zijn voor de bouwsector. Wij hebben er met veel plezier aan gewerkt en bedanken alle mensen die hebben meegewerkt voor hun actieve en enthousiaste bijdrage.

Katrin Weber

Bas Ebskamp

De Argumentenfabriek, april 2015

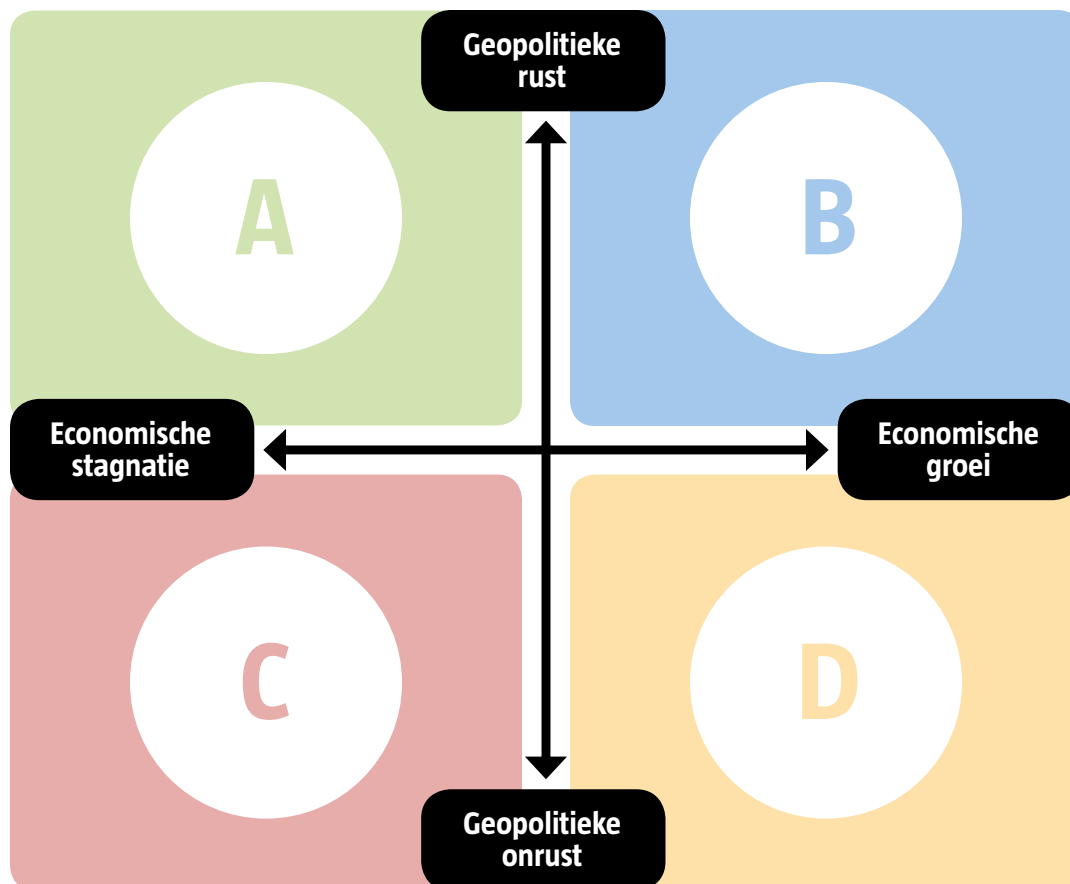
Toelichting scenario's

De scenario's zijn gebaseerd op twee onzekere en bepalende externe factoren voor politiek en bestuur. De eerste factor is de economische ontwikkeling in Europa en Nederland, uitgetekend op de x-as. Aan de linkerkant is er sprake van economische stagnatie, zowel in Nederland als in Europa. Aan de rechterkant groeit de economie.

De tweede factor is de geopolitieke ontwikkeling buiten Europa, uitgetekend op de y-as. Aan de onderkant is sprake van geopolitieke onrust buiten Europa. Dit kan gaan over politieke spanning tussen het Westen en Rusland, destabilisering

in het Midden-Oosten en Noord-Afrika zoals in Irak, Iran of Libië of andere delen van de wereld. Een belangrijk gevolg hiervan is een onrustige energiemarkt. Aan de andere kant van de as is sprake van geopolitieke rust, dus de afwezigheid van grote conflicten en stabiele energiemarkten.

Aan de rechterkant staan de meest directe politiek-bestuurlijke ontwikkelingen voor elk scenario op hoofdlijnen beschreven. Op de scenariokaarten hierna staan de verwachte ontwikkelingen voor elk scenario uitgewerkt.

Wat zijn de politiek-bestuurlijke hoofdlijnen binnen Scenario A: economische stagnatie en geopolitieke rust?

- De stagnerende economie vergroot politieke tegenstellingen op Europees en nationaal niveau.
- De stagnerende economie vergroot de noodzaak om vanuit de politiek te interveniëren in de economie.
- Geopolitieke rust beperkt de noodzaak om als EU te reageren op de buitenwereld.

Wat zijn de politiek-bestuurlijke hoofdlijnen binnen Scenario B: economische groei en geopolitieke rust?

- Economische groei verkleint politieke tegenstellingen op Europees en nationaal niveau.
- Economische groei verkleint de noodzaak om vanuit de politiek te interveniëren in de economie.
- Geopolitieke rust beperkt de noodzaak om als EU te reageren op de buitenwereld.

Wat zijn de politiek-bestuurlijke hoofdlijnen binnen Scenario C: economische stagnatie en geopolitieke onrust?

- De stagnerende economie vergroot politieke tegenstellingen op Europees en nationaal niveau.
- De stagnerende economie vergroot de noodzaak om vanuit de politiek te interveniëren in de economie.
- Geopolitieke onrust vergroot de noodzaak om als EU eensgezind te reageren op de buitenwereld.

Wat zijn de politiek-bestuurlijke hoofdlijnen binnen Scenario D: economische groei en geopolitieke onrust?

- Economische groei verkleint politieke tegenstellingen op Europees en nationaal niveau.
- Economische groei verkleint de noodzaak om vanuit de politiek te interveniëren in de economie.
- Geopolitieke onrust vergroot de noodzaak om als EU eensgezind te reageren op de buitenwereld.

Algemene politiek-bestuurlijke ontwikkelingen gelden binnen alle scenario's.

- Zie voor de uitwerking van deze ontwikkelingen de laatste twee kaarten van dit kaartenboek.

**Wat zijn
voor Scenario A
verwachte
politiek-bestuurlijke
ontwikkelingen
tot 2020?**

- A**
- B
- C
- D

Bestuur

**Economie en
financiën**

**Energie en
klimaat**

Wonen

**Ruimte en
infrastructuur**

Arbeidsmarkt

Scenario A: bij economische stagnatie en geopolitieke rust...

...versterken de politieke tegenstellingen en ondermijnt dit bestuurlijke slagkracht

- Onenigheid binnen de Eurozone over beleid en uittreding van landen destabiliseert de Europese politiek.
- Het kabinet bezuinigt om binnen Europese normen te blijven, dit verkleint de stabiliteit van het kabinet.
- Het kabinet voert geen grote belastinghervorming door vanwege nationale politieke tegenstellingen.
- Het Rijk decentraliseert verder om verantwoordelijkheden te verplaatsen naar lagere bestuursniveaus.

...proberen overheden economische groei te stimuleren

- EU, investeringsbank en lidstaten falen in het loskrijgen van private investeringen in infrastructurele projecten.
- De EU dwingt harmonisatie van financiële wet- en regelgeving af, zoals voor de hypotheekmarkt.
- Het kabinet stimuleert de economie door lasten voor huishoudens te verlagen.
- Provincies, regio's en gemeenten versterken regionaal economisch beleid om groei te stimuleren.

...proberen overheden energie- en klimaatdoelen te halen met minimale eigen investeringen

- Het Rijk investeert slechts minimaal in de energietransitie en bezuinigt op natuur en milieu.
- Rijk, provincies en gemeenten twisten over verantwoordelijkheid en financiering voor de energietransitie.
- Rijk en gemeenten faciliteren en verplichten eigenaren om bestaande bouw te verduurzamen.

...bezuinigen overheden op uitgaven aan wonen en beperken ze hun woningbouwambities

- Het Rijk handhaaft de verhuurdersheffing.
- Het Rijk versobert de huurtoeslag om de stijgende uitgaven hieraan te beteugelen.
- Rijk en gemeenten stimuleren de woningmarkt, zoals via starterssubsidies op de koopwoningmarkt.
- Gemeenten vinden geen partijen die hun woonvisies willen realiseren en nemen zelf ook geen initiatieven.

...bezuinigen overheden op ruimtelijke ontwikkeling

- Overheden stoten zo veel mogelijk eigen gebouwen en grond af.
- Gemeenten bezuinigen op uitgaven aan ruimtelijk beleid en infrastructuur.

...verschuiven overheden verantwoordelijkheden voor ruimtelijke doelen naar markt en consument

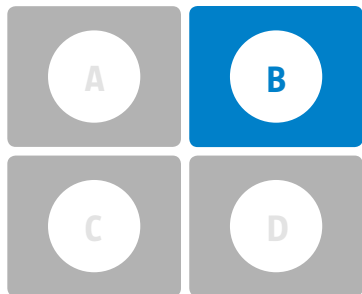
- Gemeenten flexibiliseren bestemmingsplannen om marktinitiatieven ruimte te kunnen geven.
- Gemeenten verschuiven handhaving van regels naar de markt om hun takenpakket te verkleinen.

... beperkt de EU de arbeidsmigratie

- De EU houdt vast aan huidige, restrictieve regels voor immigratie van werknemers van buiten de EU.
- De EU bemoeilijkt het vrije verkeer van werknemers en diensten tussen lidstaten.

...beschermt het Rijk de onderkant van de arbeidsmarkt

- Het Rijk maakt strenge regels voor het naleven van arbeidsvoorwaarden en aansprakelijkheid in de keten.
- Het Rijk neemt maatregelen om zzp'ers met een laag inkomen fiscaal te ontzien.

**Wat zijn
voor Scenario B
verwachte
politiek-bestuurlijke
ontwikkelingen
tot 2020?**

Scenario B: bij economische groei en geopolitieke rust...

...stabiliseren de politieke en bestuurlijke verhoudingen

- De EU wint aan eensgezindheid en slagkracht door versterking van haar bevoegdheden na de crisis.
- Het kabinet stopt met bezuinigen en hervormt het belastingstelsel om belasting op arbeid te verlagen.

...ontwikkelt de Europese Commissie een succesvolle investeringsagenda

- EU, investeringsbank en lidstaten ontlocken grootschalige private investeringen in nieuwe infrastructuur.

...investeren Nederlandse overheden in de energietransitie

- Rijk, provincies en gemeenten investeren in de energietransitie om het Energie-akkoord te realiseren.
- Rijk en gemeenten investeren zelf en verplichten eigenaren om bestaande bouw te verduurzamen.

...beperkt het Rijk de hypotheekverstrekking om de woningmarktfinanciering te stabiliseren

- Het Rijk beperkt de hypotheekrenteaftrek nog verder als onderdeel van de belastinghervorming.
- Het Rijk legt strengere leennormen op voor financiering van de eigen woning.

...ontwikkelen gemeenten en corporaties nieuwe woningbouwplannen

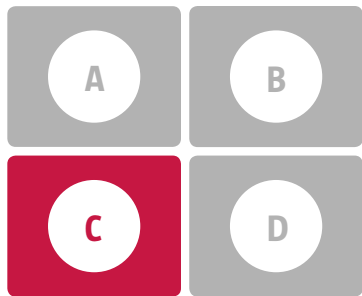
- Het Rijk versoepelt de verhuurdersheffing, hierdoor kunnen corporaties meer initiatieven ontwikkelen.
- Groegemeenten ontwikkelen nieuwe woningbouwplannen.

...investeren overheden in ruimtelijke ontwikkeling

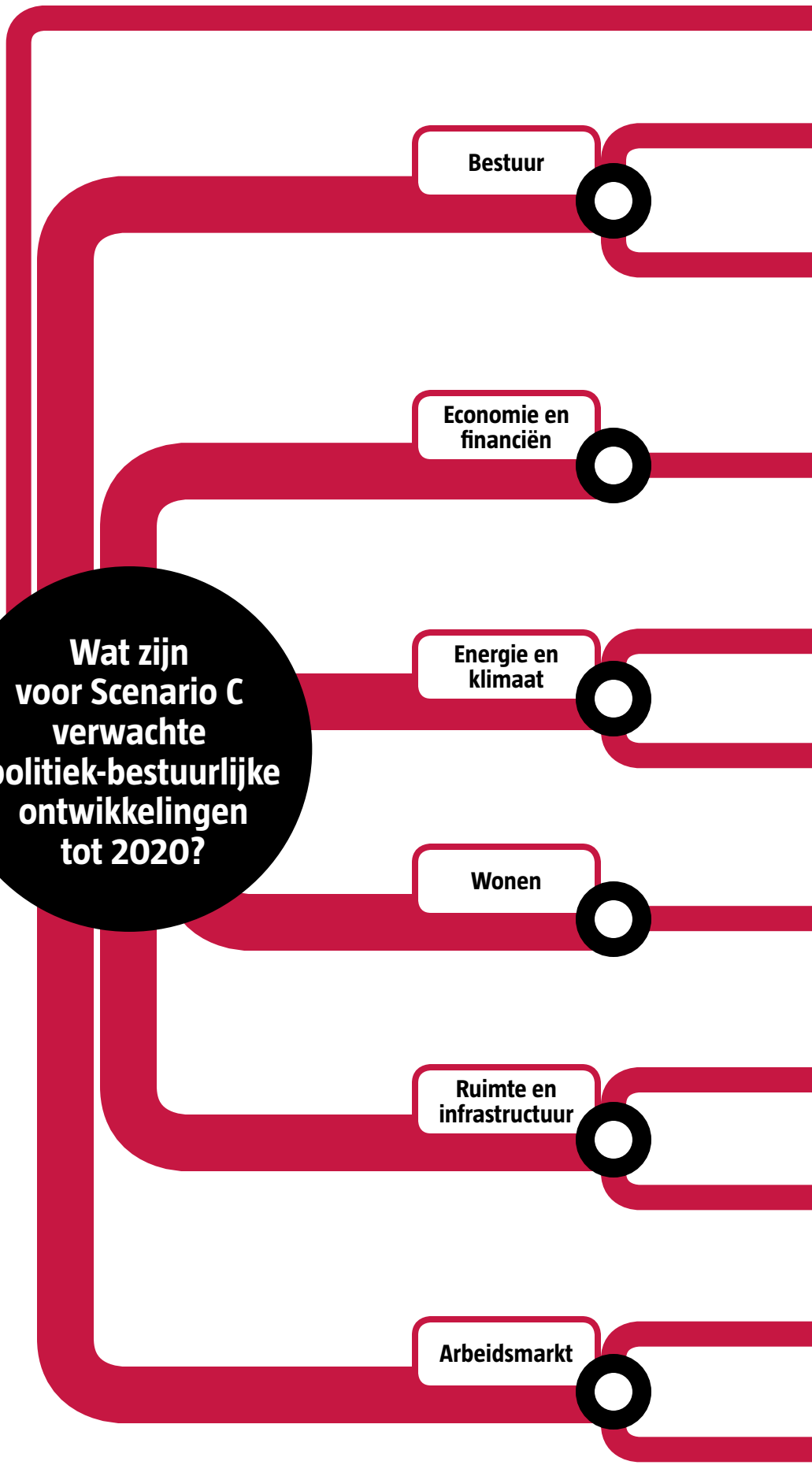
- Het Rijk investeert in (nieuwe) infrastructuur volgens nu al bestaande plannen voor spoor, weg, water en natuur.
- Gemeenten faciliteren nieuwe bestemmingen voor leegstaande kantoren en winkels.

...versoepelt de EU het immigratiebeleid om het arbeidsaanbod te vergroten

- De EU versoepelt het immigratiebeleid om tekorten op de arbeidsmarkt aan te vullen.

**Wat zijn
voor Scenario C
verwachte
politiek-bestuurlijke
ontwikkelingen
tot 2020?**

Scenario C: bij economische stagnatie en geopolitieke onrust...

...versterkt de EU het gemeenschappelijk buitenland- en energiebeleid

- De EU krijgt meer bevoegdheden, met name rond defensie, buitenlandbeleid en energiebeleid.

...versterken de politieke tegenstellingen en ondermijnt dit bestuurlijke slagkracht

- Onenigheid binnen de Eurozone over beleid en uittreding van landen destabiliseert de Europese politiek.
- Het kabinet bezuinigt om binnen Europese normen te blijven, dit verkleint de stabiliteit van het kabinet.
- Het kabinet voert geen grote belastinghervorming door vanwege nationale politieke tegenstellingen.
- Het Rijk decentraliseert verder om verantwoordelijkheden te verplaatsen naar lagere bestuursniveaus.

...proberen overheden economische groei te stimuleren en inkomsten op peil te houden

- EU, investeringsbank en lidstaten falen in het loskrijgen van private investeringen in infrastructurele projecten.
- De EU dwingt harmonisatie van financiële wet- en regelgeving af, zoals voor de hypotheekmarkt.
- Het kabinet stimuleert de economie door lasten voor huishoudens te verlagen.
- Het Rijk verhoogt de belasting op vermogen vanwege stijgende uitgaven aan veiligheid en energietransitie.
- Provincies, regio's en gemeenten versterken regionaal economisch beleid om groei te stimuleren.

...stimuleren en investeren overheden om de Europese energiezekerheid te vergroten

- De EU harmoniseert nationaal beleid en investeert in de energietransitie, zoals door aanleg van netwerken.
- Rijk, provincies en gemeenten faciliteren de energietransitie en twisten over rolverdeling en financiering.

...stimuleert het Rijk de verduurzaming van de woningvoorraad

- Het Rijk ontwikkelt strengere energienormen voor bestaande woningen.
- Rijk en gemeenten faciliteren en verplichten eigenaren om bestaande bouw te verduurzamen.

...bezuinigen overheden op uitgaven aan wonen en beperken ze hun woningbouwambities

- Het Rijk handhaaft de verhuurdersheffing.
- Het Rijk versobert de huurtoeslag om de stijgende uitgaven hieraan te beteugelen.
- Rijk en gemeenten stimuleren de woningmarkt, zoals via starterssubsidies op de koopwoningmarkt.
- Gemeenten vinden geen partijen die hun woonvisies willen realiseren en nemen zelf ook geen initiatieven.

...bezuinigen overheden op ruimtelijke ontwikkeling

- Overheden stoten zo veel mogelijk eigen gebouwen en grond af.
- Gemeenten bezuinigen op uitgaven aan ruimtelijk beleid en infrastructuur.

...verschuiven overheden verantwoordelijkheden voor ruimtelijke doelen naar markt en consument

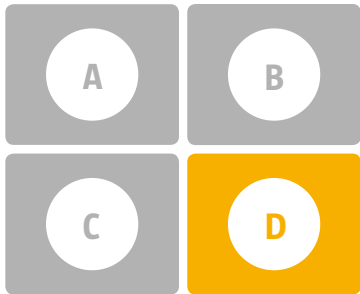
- Gemeenten flexibiliseren bestemmingsplannen om marktinitiatieven ruimte te kunnen geven.
- Gemeenten verschuiven handhaving van regels naar de markt om hun takenpakket te verkleinen.

...beperkt de EU de arbeidsmigratie

- De EU houdt vast aan huidige, restrictieve regels voor immigratie van werknemers van buiten de EU.
- De EU bemoeilijkt het vrije verkeer van werknemers en diensten tussen lidstaten.

...beschermt het Rijk de onderkant van de arbeidsmarkt

- Het Rijk maakt strenge regels voor het naleven van arbeidsvoorwaarden en aansprakelijkheid in de keten.
- Het Rijk neemt maatregelen om zzp'ers met een laag inkomen fiscaal te ontzien.

**Wat zijn
voor Scenario D
verwachte
politiek-bestuurlijke
ontwikkelingen
tot 2020?**

Scenario D: bij economische groei en geopolitieke onrust...

...stabiliseren de politieke en bestuurlijke verhoudingen

- De EU krijgt meer bevoegdheden, met name rond defensie, buitenlandbeleid en energiebeleid.
- Het kabinet stopt met bezuinigen en hervormt het belastingstelsel om belasting op arbeid te verlagen.

...ontwikkelt de Europese Commissie een succesvolle investeringsagenda

- EU, investeringsbank en lidstaten ontlokken grootschalige private investeringen in nieuwe infrastructuur.

...investeren Europese en nationale overheden grootschalig in energiezekerheid en energietransitie

- De EU harmoniseert nationaal beleid en investeert in de energietransitie, zoals door aanleg van netwerken.
- Het Rijk ontwikkelt strengere energienormen voor bestaande woningen.
- Rijk, provincies en gemeenten investeren grootschalig in de energietransitie.
- Rijk en gemeenten investeren zelf en verplichten eigenaren om bestaande bouw te verduurzamen.

...beperkt het Rijk de hypotheekverstrekking om de woningmarktfinanciering te stabiliseren

- Het Rijk beperkt de hypotheekrenteaftrek nog verder als onderdeel van belastinghervorming.
- Het Rijk legt strengere leennormen op voor financiering van de eigen woning.

...ontwikkelen gemeenten en corporaties nieuwe woningbouwplannen

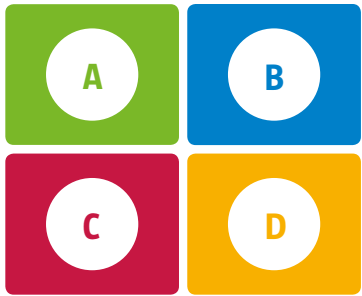
- Het Rijk versoepelt de verhuurdersheffing, hierdoor kunnen corporaties meer initiatieven ontwikkelen.
- Groeigemeenten ontwikkelen nieuwe woningbouwplannen.

...investeren overheden in ruimtelijke ontwikkeling

- Het Rijk investeert in (nieuwe) infrastructuur volgens nu al bestaande plannen voor spoor, weg, water en natuur.
- Gemeenten faciliteren nieuwe bestemmingen voor leegstaande kantoren en winkels.

...versoepelt de EU het immigratiebeleid om het arbeidsaanbod te vergroten

- De EU versoepelt het immigratiebeleid om tekorten op de arbeidsmarkt aan te vullen.

**Wat
zijn verwachte
politiek-bestuurlijke
ontwikkelingen tot
2020 die binnen alle
scenario's gelden?
(1 van 2)**

Het Europese bestuur is instabiel door onzekerheid over de toekomst van de EU

- Het Brits referendum over lidmaatschap kan de Europese politiek domineren en slagkracht verminderen.

Het Nederlandse politieke landschap blijft in beweging

- Spreiding van zetels leidt tot wisselende meerderheden, dit verkleint de stabiliteit van het bestuur.
- Bestuurders voelen zich steeds minder gebonden aan beleid van andere bestuurlijke niveaus.
- De invloed van lokale en single issuepartijen neemt toe, dit maakt het lokaal bestuur onvoorspelbaar.

Taken en rollen van overheden veranderen

- Het Rijk decentraliseert steeds meer taken en verantwoordelijkheden naar gemeenten.
- Provincies blijven in hun huidige vorm bestaan en zoeken naar hun bestuurlijke rol.
- Lagere overheden vragen het Rijk om financiële steun om gevolgen van bevolkingskrimp op te vangen.
- Gemeenteambtenaren worden steeds meer procesmanagers en steeds minder inhoudelijk deskundigen.
- Overheden werken steeds vaker samen met bedrijven, burgers en organisaties bij het realiseren van doelen.
- Gemeenten concentreren zich op decentralisaties in het sociale domein ten koste van ruimtelijke ordening.
- Gemeenten zoeken extra inkomstenbronnen, zoals verkoop van bezit en eigen belastingheffing.

Gemeenten vormen (nieuwe) samenwerkingsverbanden

- Het Rijk stimuleert fusies van kleinere gemeenten en erkent regio's niet als bestuurslaag.
- Steden organiseren zich met hun omgeving tot metropoolregio's om ontwikkeling op regionale schaal te sturen.
- Gemeenten gaan steeds meer regionaal samenwerken om groeiende verantwoordelijkheden in te vullen.
- Gemeenten doen steeds vaker (in regioverband) zaken met de EU en slaan het Rijk hierbij over.

De EU en het Rijk willen economische groei en werkgelegenheid stimuleren

- EU, investeringsbank en lidstaten willen met garanties private partijen verleiden €300 mrd te investeren.
- Het Rijk steunt de Nationale Hypotheekinstelling (NHI) om kosten van woningmarktfinanciering te verlagen.
- Het Rijk steunt de Nationale Investeringsinstantie (NII) om vraag en aanbod voor langetermijninvesteringen te verbinden.
- Het Rijk wil innovatie en de kracht van steden stimuleren maar zoekt naar een manier waarop.

De EU en het Rijk versterken het toezicht op de financiële sector

- Het Rijk verscherpt wet- en regelgeving voor financiële instellingen om risico's voor spaarders en schatkist te beperken.
- EU en Rijk ontwikkelen wet- en regelgeving om nieuwe financieringsconstructies en geldsystemen te reguleren.

Gemeenten zoeken nieuwe vormen van samenwerking met het bedrijfsleven

- Gemeenten combineren steeds meer projecten in één grotere aanbesteding, zoals via raamcontracten.
- Gemeenten ontwikkelen nieuwe samenwerkingsvormen met het lokale bedrijfsleven, zoals ondernemingsfondsen.

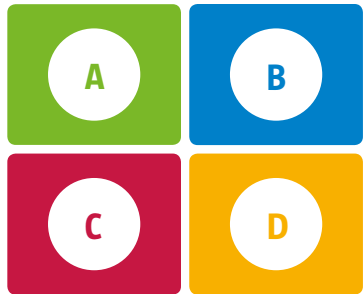
De EU versterkt het gemeenschappelijk energie- en klimaatbeleid

- De EU wil beleid harmoniseren en netwerken versterken vanwege leveringszekerheid en verduurzaming.
- De EU versterkt het beleid voor gebruik van schaarse grondstoffen, dit leidt tot strengere nationale normen.

Overheden proberen doelen rond energie en klimaat te halen

- Rijk en lagere overheden faciliteren, dwingen en investeren om afspraken uit het Energie-akkoord te realiseren.

○ Deze kaart gaat verder op de volgende pagina.

**Wat
zijn verwachte
politiek-bestuurlijke
ontwikkelingen tot
2020 die binnen alle
scenario's gelden?
(2 van 2)**

Wonen

**Ruimte en
infrastructuur**

Arbeidsmarkt

Het Rijk beperkt de activiteiten van woningcorporaties tot het uitvoeren van hun kerntaak

- Het Rijk verkleint de omvang van de corporatiesector en beperkt activiteiten buiten de kerntaak.
- Het Rijk dwingt corporaties om commerciële activiteiten commercieel te financieren.
- Het Rijk maakt duurzaamheid en WOZ-waarde belangrijke criteria in het nieuwe woningwaarderingstelsel.

Gemeenten herformuleren hun woningbouwambities

- Verschillen in woningbouwbeleid tussen gemeenten nemen toe door verschillen in de woningvraag.
- Gemeenten (ver)bouwen zo veel mogelijk binnen bestaande gemeentegrenzen.
- Gemeenten ontwikkelen woonvisies en passen hun ambities hierin aan op de regionale woningvraag.
- Gemeenten beperken verliezen op grondposities door eigen posities met voorrang te ontwikkelen.
- Gemeenten stimuleren het gelijktijdig levensloopbestendig en duurzaam maken van de woningvoorraad.

Het Rijk herschikt verantwoordelijkheden binnen de ruimtelijke ordening

- Het Rijk verschuift ruimtelijk beleid naar lagere bestuursniveaus, dit verkleint de uniformiteit van beleid.
- Provincies, regio's en gemeenten betwisten regie over ruimtelijk beleid, vooral voor buitenstedelijk gebied.
- Overheden leggen steeds meer verantwoordelijkheden voor bouwprocessen- en kwaliteit bij marktpartijen.
- Overheden verschuiven financiering, beheer en ontwikkeling van natuur steeds meer naar private partijen.

Overheden ontwikkelen nieuwe wet- en regelgeving in de ruimtelijke ordening

- Het Rijk voegt steeds meer wetten in de ruimtelijke ordening samen zoals in de Omgevingswet.
- Provincies ontwikkelen nieuwe normen voor fijnstof en natuurbescherming.
- Overheden maken klimaatadaptatie onderdeel van wet- en regelgeving voor de bebouwde omgeving.
- Overheden reguleren steeds meer het gebruik van de ondergrond (structuurvisie ondergrond).

Overheden veranderen hun infrastructuurbeleid

- Overheden werken steeds meer met geïntegreerde contracten voor aanleg én onderhoud van infrastructuur.
- Overheden richten zich steeds meer op benutting en onderhoud van infrastructuur in plaats van nieuwbouw.

Overheden zoeken nieuwe manieren om meer ruimtelijke doelen tegelijk te realiseren

- Gemeenten zoeken lokale oplossingen om leegstand van commercieel vastgoed te verhelpen.
- Gemeenten geven inwoners en bedrijven steeds meer kans voor eigen initiatief in de ruimtelijke ordening.
- Gemeenten, onderwijs en bedrijfsleven binnen een regio werken samen aan het ontwikkelen van campussen.

Het Rijk versterkt de handhaving van regels op de arbeidsmarkt

- Het Rijk ziet toe op naleving van de Europese handhavingsrichtlijn en ketenverantwoordelijkheid in de bouw.
- Het Rijk ziet toe op naleving van de Wet aanpak schijnconstructies om toepassing van arbeidsvoorwaarden te beschermen.
- Het Rijk en sociale partners gaan cao-afspraken strenger naleven conform het sociaal akkoord.

Overheden vergroten verantwoordelijkheden voor werkgevers en opdrachtgevers

- Het Rijk verschuift risico's voor aansprakelijkheid van zzp'ers naar opdrachtgevers.
- Het Rijk voegt plichten voor werkgevers toe aan flexibele arbeidscontracten om werknemers te beschermen.
- Overheden verhogen de druk op bedrijven om werk te bieden aan mensen met afstand tot de arbeidsmarkt.
- Gemeenten verschuiven verantwoordelijkheid voor het opleiden van vakmensen naar bedrijven.

